

Hinc non potest pro norma sumi, quod Elbel et Holzmann (v. S. Alph. l. c.) permittunt, sc. luras et castores seu fibros ex genere animalium esse, quae sint piscibus similia et quorum carnes permittantur: nam plane pertinent ad animalia terrestria, quae praedam capiendi causa vel aliter in aquis quidem saepe morantur, at in aquis neque nascuntur neque respirare possunt, neque piscibus simili sanguine frigido utuntur, sed rubro et calido. Verum indicium, quo discernatur, debeant necne animalia quoad abstinentiae legem instar piscium considerari, alterutrum esse debet, aut ex S. Alph. l. c. est, quod sanguinem frigidum habeant, aut ex S. Thom. II. II. q. 147 a. 8 quod non sint ex genere „animalium in terra quiescentium (al. nascentium) et respirantium“. Cf. von Olfers *Pastoral-med.* pag. 46 sqq.

Nihilominus ex resp. S. C. discipl. reg. 22. Febr. 1804 fulicas, certum avium genus, quod, ut reliquae aves, sanguinem quidem calidum habet, tamen plerumque in aquis vivit atque solis piscibus nutritur, instar piscium permisit Pius VII. Ordini Minorum S. Francisci a Paula, quibus ceteroqui carnes omnino prohibentur. Verum, nisi consuetudo regionis accedat, hoc indultum pro lege universalis sumi posse non videtur, maxime quum recentiore tempore Carthusianis apud S. Poenitentiarium interrogantibus responsum sit, harum avium esum non licere. Cf. Del Vecchio I. n. 227 in fine.

Ex se etiam prohibentur pinguedo animalium, atque cibi jurulenti, vel cum carne cocti; quamquam facilius materiae parvitas aderit. — Imo pro Germania circa horum ciborum usum non raro universalis dispensatio quotannis datur; atque etiam sine dispensatione pauperes operarii, qui condimenti causa aliquid laridi sumant in materia parva, saepe ob inopiam ab omni peccato excusari debent (v. Laymann lib. 4 tr. 8 cap. 1 n. 5): melius tamen faciunt, si petunt dispensationem ad hoc, quae certe concedenda est.

Caput IV.

De jejuniis ecclesiasticis.

§ 1.

Ad quid lex jejunii obliget.

1210 I. Essentia jejunii ecclesiastici consistit in eo, quod unica tantum per diem sumatur plena refectio, ita tamen, ut praeterea parva collatio permittatur et mane parvum frustulum.

II. Per legem jejunii non prohibemur, pluries in die ea sumere, quae solius potus rationem habent.

III. Laesio jejunii per comestionem extra licitas admittit parvitatem materiae, quamquam ex se gravis est.

IV. Seclusa dispensatione, cum jejuniis semper conjungitur lex abstinendi a carnibus; imo tempore Quadragesimae etiam lex abstinendi ab ovis et lacticiis, quae extra Quadragesimam particulari lege alicubi, non universali, etiam prohibentur.

V. Hora refectiois plenae non est notabiliter ante meridiem collocanda: verum num hujus temporis observatio ad jejuniis *sub gravi* etiamnunc pertineat, minime constat.

VI. Jejunium, ut quaelibet ecclesiastica lex, consuetudine mitigari potest: verum id consuetudine non fit legitimum, quo servato, jejunii substantia pessumdaretur. Quare quum primitus jejuniis quamlibet refectioem praeter unicam excluserit, id certe limites legitimae moderationis excedit, quod, si praeter principalem comestionem sive simul sive divisim per diem sumitur, notabilem refectioem, ut circiter mediam partem pleni prandii, efficiat. Consentit Billuart l. c. art. 5 § 3 fere in fine dicens „Ceterum id unum omnibus et semper est observandum, ut sic attemperetur coenula, quod non vertatur in coenam.“

Uberior explicatio. Ad I. 1. S. Alph. cum aliis approbantibus, ne-¹²¹¹ mini jam interdicti potest mane sumptio parvi frustuli, modo alias, maxime in collatione vespertina, justos limites non excedat. S. Alph. H. A. tr. 12 n. 11.

Frustulum autem illud tum potione earum rerum, quae aliquid nutrimenti habeant, ut chocolati, cafeti etc. cum mixtione sacchari, tum parva panis quantitate consistere potest: ita tamen, ut quantitas rerum nutrimentium duarum unciarum pondus non excedat. (Uncia aequat circiter 30 grammata.)

Quoniam vero lex jejunii a solido cibo magis abhorret, quam a potu, regulam sane laxiorem ille statuerit, qui duas uncias panis permiserit, etsi pro potu vix aliquid nutritivi sumat. Quapropter jure S. Alph. praeter potum chocolati solummodo „parum cibi v. g. unciam ad depellendam debilitatem“ permittit. Ib. l. c. Nihilominus ei, qui aliter jejunii laborem non ferat, eam quantitatem, imo paulo ampliorem permittendam esse, potius quam jejunii violationem, ex iis, quae de parvitate materiae dicturi sumus, patebit.

2. Praecipuum autem moderamen a severa jejunandi lege habetur ex collatione vespertina permessa: de cujus tum quantitate tum qualitate pauca notari debent.

a) Quantitatem alii aliter assignant. Antiquiores statuunt $\frac{1}{5}$ vel $\frac{1}{4}$ ipsius coenae: quod sane de coena diei jejunii, i. e. de plena illius diei refectioem, quam voce ecclesiastica „coenam“ nominamus, intelligunt, ut per se evidens est, non de moderata refectioem, quam quis forte vespere extra jejunii tempus sumere solet. S. Alph. cum aliis, ut absolutam normam statuatur, 8 uncias seu mediam libram (240—250 gramm.) cibi solidi neque tamen valde nutritivi, sed levioris, permittit, ita ut etiam ille, qui ea quantitate saturatur — quod sane infirmi stomachi indicium est — eam sumere possit; qui vero abundantiore cibo indigeat, ut qui in moderato prandio notabiliter ultra duas libras comedere consueverit, unam alteramve unciam amplius licite sumere possit. n. 1025.

Ad tertiam usque partem plenae refectiois neminem vidi licitam quantitatem extendere; verum puto, non raro octo uncias hanc partem aequare.

Quando vero ex cibis cum aqua, oleo etc. mixti puls coquitur: vix ullus est, qui concedat, ut, praeciso liquore, 8 unciae solidi cibi sumantur. Et re quidem vera, non ad solam vim nutritivam ciborum attendi debet,

sed etiam ad saturitatem, quae actu inducitur. Quamvis enim Ecclesia praecipue subtractionem alimenti nutritivi intendat: tamen non sola haec intentio respici debet, sed etiam num quantitas, quae sumitur, cum conceptu jejunii ex hominum communi iudicio possit conjungi. Quare recte ejusmodi pultis non plus permittitur, nisi quod ex 4—5 uncis farinae, fabarum, aridi panis, orizae etc. coquatur, non computato parvo illo condimento olei et aceti. S. Alph. n. 1029¹.

¹²¹² b) Quoad *qualitatem ciborum*, qui in collatione liciti sunt, multum a consuetudine pendet: per se excluduntur ova et lacticinia etiam extra Quadragesimam; imo etsi pisces majores non excluduntur, tamen totam quantitatem permissam ex iis sumere, utpote multum nutritivis, non permittitur.

Ceterum nunc in multis locis aliquid casei, butyri, lactis sumere licet: quod aut ex consuetudine, aut ex dispensatione (mandato quadragesimali) disci debet. — Idem dic de larido loco olei pro condimento adhibendo; et licet illud, si dispensatio conceditur, intelligi consueverit de solo sagimine *suli*, in quibusdam locis tamen etiam de alius generis sagiminibus.

In Germania circa qualitatem cibi, si carnes excipias, non est multum distinguendum; consuetudo enim permittit quoslibet cibos esuriales lacticiniis inclusis, imo et ovis: id tamen moneam, neque cibi *totam* permissam quantitatem ex solidioribus cibis sumi posse; atque forte satis laxum fuerit, duo ova permittere, quae si mediocri magnitudinis sunt, pondus quatuor unciarum adaequant. Quodsi ea tandem sumuntur, eo magis id, quod reliquum est, ex levioribus tantum cibis addi potest. Usum igitur regionis quisque potest sequi. Cf. Billuart l. c. a. 5 § 4 n. III referentem plures alios scriptores. — Ex Kenrick tr. 4 p. 2 n. 46 et Sabetti n. 336 Q. 9° ova etiam in multis regionibus Amer. Sept. permittuntur, at non ubique.

3. *Unica refectio plena*, quae admittitur, certe determinatam quantitatem non habet; imo ex S. Thom. constat, etiam eum, qui in illa temperantiam laedat, peccare quidem contra temperantiae naturalis legem atque finem legis ecclesiasticae, sed contra ecclesiasticam legem ipsam non peccare.

Producere illam refectionem principalem ad duas circiter horas, S. Alph. n. 1020 permittit. Unde tamen perperam infero, aliquem posse, quum infra dimidiam horam plenam refectionem sumpserit, post alteram horam denuo mensae accumbere et secundo sese reficere.

Interruptio autem unius horae quadrantis vel mediae horae levior est, quam ut culpa sit, post tale tempus ad refectionem redire, etsi jam pro finita sit habita. S. Alph. ib. — Si quis autem finito prandio post horam denuo vellet comedere, id sine gravi culpa facere posse non videtur; imo qui sine causa interrumpat refectionem nondum perfectam notabiliter longius

¹ Finis Ecclesiae in indicendo jejuniio et abstinentia sane est, ut fideles sese exerceant in appetitu inferiore refracnando atque carnis insolentia compescenda: quod imprimis fit subtractione ciborum, qua et abundantiores corporis vires debilitentur et animalis appetentiae per tolerantiam famis resistatur. Verum quidem est, intentionem finis non cadere sub praeecepto, atque in tali lege necessariam esse quandam objectivam normam figere, qua contineatur, quid lex sub peccato exigat: sed ut haec norma objectiva statuatur, necesse est finem legis respicere; eo magis igitur objectiva legis norma laeditur, quo *magis* assecutio finis legis ex rei natura impeditur. Magis autem impeditur seu minus obtinetur finis legis in eo, qui ad saturitatem usque comederit, quam in eo, qui nutritionem quidem eandem habeat, sed famem non extinxerit. Quare rectissime scriptores in determinanda quantitate licita utrumque momentum perpenderunt.

quam per semihoram, a veniali culpa non excusetur; quodsi notabiliter horae spatium excedit, ut per duas fere horas, culpa gravis fuerit. Gury-Baller. I. n. 506. — Qui autem necessitate vel graviore quadam ratione coactus refectionem interrumpere debuit, etiam longo intervallo elapso, non impeditur, quin redeat atque refectionem perficiat. S. Alph. ib.

Ad II. Rationem potus habent, quae communiter pro vehiculo ¹²¹³ ciborum sumuntur, non autem omnia ea, quae in statu liquido, licet bibendo, sumuntur. Quare juseculum, lac, chokolatum etc. ab iis excluduntur, quae per modum potus pro libitu sumi possint. Permittitur autem vinum, cerevisia, aqua levi quantitate sacchari permixta, cafetum sine notabili sacchari quantitate etc.

Ad III. Ut parvitas materiae in lege jejunii rite intelligatur:

1. Ante omnia adverti debet, ea, quae extra legitimam refectionem sumuntur, si pluries fit, *coalescere*, ita ut ex pluribus materiis prorsus levis intra eundem diem sumptis tandem gravis materia fiat.

2. In *gravi materia* assignanda multum differunt scriptores. Materiam certo levem habes duarum unciarum: S. Alph. n. 1025; imo ex hoc capite multi permittunt mane frustulum: sed hodie illud secundum normam supra datam ne venialem quidem culpam involvit. — Permulti pro gravi materia assignant 4 uncias. V. Gury-Baller. I. n. 494. — In prioribus editionibus Gury materiam gravem dixerat quantitatem coenulae aequivalentem sive 8 unc.; cujus opinionis fautorem ex antiquioribus neminem vidi, nisi Billuart (qui tamen pro illa coenula seu collatione dixerat sumi posse *jentaculum semiplenum vel mediocre*: quod 8 unciarum pondus vix adaequet).

Verum opinor, duas illas regulas in sensu auctorum non adeo discrepare. Qui enim 8 uncias pro gravi materia statuunt, videntur prorsus frustulum matutinum tamquam partem harum 8 unciarum facere: qui vero 4 uncias pro gravi materia habent, ita debent intelligi, ut graviter deliquisse eum dicant, qui praeter legitimam frustulum et collationem quantitatem 4 unciarum addiderit sive in ipsa collatione, sive repetitis parvis comestionibus: quod a vero non videtur alienum.

Nihilominus inveni in Germania in piorum praesulum mandato quadragesimali jejuniium ejusque gravem obligationem sic definitum, ut praeter unicam refectionem non liceret sumere nisi collationem, quae nullatenus mediam partem eorum, quae ad refectionem in coena sumi consuevissent, excedere deberet. Quam regulam *practice* non puto multum discrepare ab iis, quae modo dicta sunt. Nam si attendas, matutinum frustulum ibi non concedi simpliciter, neque duarum unciarum excessum haberi pro gravi materia: jam habebis 12 uncias, quae illi, qui alias difficultatem jejunandi habet, modo omittat mane frustulum, summo jure concedi possint; neque puto extra jejuniium communiter pro vespertina coena ultra 24 uncias seu $1\frac{1}{2}$ libras sumi consuevisse in his regionibus.

3. Quod ut magis intelligatur, fac attendas, materiam levem substantialiter intactum relinquere jejuniium, ita ut accedente graviore causa, quae a jejuniio simpliciter non excuset, tamen excusatio a culpa adsit pro eo, qui ultra legitimam cibi quantitatem levem materiam addat.

Quare *breviorem regulam* etiam sic statuere possumus: a) Qui in collatione cum consueto frustulo matutino simul non sumit plus quam $\frac{1}{3}$ plenae refectionis, simpliciter non peccat. b) Qui certe non sumit $\frac{1}{2}$ plenae refectionis, non peccat saltem mortaliter. c) Cuilibet licet in coenula sumere 8 uncias (circiter 240 gramm.) cibi levioris et mane parvum frustulum.

Ad IV. 1. Jure communi pro quadragesimali tempore adest obligatio, ¹²¹⁴ eaque gravis non solum a carnibus, sed etiam ab ovis et lacticiniis abstinendi: ut colligitur contra antiquiores scriptores ex *thesi* 32 ab Alex. VII. damnata.

2. Quae obligatio ipsas etiam Dominicas Quadragesimae comprehendit, quamquam *jejunium* Dominicis diebus non celebratur.

3. Materiae parvitas sine dubio etiam hic admittitur: atque in illis cibis prorsus puto, materiam gravem eam tantum esse, quae duas uncias attingat, ita ut duas uncias (unum ovum gallinaceum) pro limite materiae mortalis habeam, pro parva, quodcumque infra illam manet.

Ceterum nunc in plerisque locis pro sat magna parte Quadragesimae dispensatio ad lacticinia datur; imo in Germania fere inauditum est jejunium, in quo non liceat saltem ova et lacticinia comedere.

4. Extra Quadragesimam universali lege non excludi ova et lacticinia saltem ab unica refectione plena, v. S. Alph. n. 1009, Scavini v. I. n. 307.

5. Id etiam circa abstinentiam addi debet, tempore jejunii (i. e. diebus quibus jejunandum est atque in Quadragesima etiam Dominicis inclus.) etiam eos, qui dispensationem habent vescendi carnibus, non posse carnibus et piscibus simul, i. e. in eadem refectione uti: id plane prohibetur a Ben. XIV.: „*Non ambigimus*“ et „*In suprema*“; posse eos tamen simul pisces edere, si dispensatione eatenus tantum utantur, ut vescantur juseculo aliisve cibis cum carne coctis, edixit S. Poenit. 8. Febr. 1828. Vide Scavini, vol. IV n. 48.

Ad V. 1. Anticipatio prandii per spatium hora minus ante meridiem ex causa rationabili a culpa vacat, imo S. Alph. n. 1016 ne causam quidem specialem requirit; si autem notabilior quaedam causa est, v. g. quia aliquis ex familia proficisci debet, etiam multo major anticipatio culpa vacat.

2. S. Alph. quidem in recentioribus editionibus putat, sine causa multo ante meridiem prandere, grave peccatum esse; at quoniam permulti alii scriptores contrarium sentiunt, et ipse S. D. antea id probabilius dixerat, cuique licitum est, id quod benignius est opinari. V. S. Alph. n. 1016. Auctores pro benigniore sententia habes ex ipso S. Alph.: Salmantic., Elbel, Holzmann, Sporer, Lessium, Laymann, Tolet, Bonacina etc.

3. Communis quidem praxis est, ut prandium (seu coena) sumatur circa meridiem, coenula vespere. At qui velit mutato ordine collationem circiter duabus horis ante meridiem sumere, et prandium differre usque ad tempus vespertinum (quamquam sumatur hora quarta vel quinta pomeridiana), ita ex rationabili causa aut ex regionis consuetudine licite agere potest.

1215 Ad VI. 1. Si quis eo tantum modo velit jejunium servare, ut praeter plenam refectionem etiam alias consuetas refectiones admittat, sed in iis aliquantum sibi subtrahat, e. g. dimidium jentaculi, refectionis pomeridianae, coenae vespertinae: istum modum pro substantiali laesione legis ecclesiasticae habeo, nisi homo ille tam moderati victus sit, ut haec omnia, quae sumit, legitimam collationis et frustuli mensuram non multum excedant. Alias enim haec neque ex consuetudine licita evadant, quia consuetudo legitima nunquam erit ea, quae relaxationem per privilegium nunquam cuiquam sperandam induxerit.

2. Qui sive culpabiliter, sive inculpabiliter per notabilem quantitatem ultra plenam refectionem sumptam substantialiter jejunium laesit, novum peccatum non committit, si tertio se reficiat cibis esurialibus. S. Alph. n. 1030.

3. Aliud autem dicendum est, si lex jejunandi seu abstinendi laesa est per esum ciborum vetitae qualitatis; peccatum enim repetitur, quoties

denuo illi cibi eduntur; imo post completam materiam gravem quaelibet vetiti cibi comestio grave peccatum continere plerumque videtur, quoniam si minus nova materia gravis, tamen materiae gravis iterata complacentia et approbatio est.

4. Pro jejunio Nativitatis D. N. vigiliae S. Alph. cum aliis (n. 1025) concedit in collatione vespertina (modo *vespere* sumatur) — idque etiam in vigilia, quae cum Sabbato quatuor temporum coincidit — quantitatem duplo majorem: pro aliis autem summarum festivitatum vigiliis ibi tantum, ubi probata sit legitima consuetudo. Nimirum pro illo festo die, jejunium ex consuetudine fere *finiri* cum vespera diei vigiliae. Sed etiam in hac re consule patrium morem.

§ 2.

Qui teneantur, qui non teneantur ad servandum jejunium.

Circa excusationem a jejunio satius duxi breviter ea contrahere, 1216 quae S. Alph. hac de re fusius tractat. Nimirum:

I. Ratione *damni vel gravis incommodi*, quod aliter non vident, excusantur:

1. Qui ex morbo viribus attriti sunt, sive decumbunt, sive sunt in statu convalescentiae.

2. Qui ita debiles sunt, ut una refectione tantum cibum capere non possint, quo vires sustentent.

3. Qui ex jejunio *notabilem* capitis vel stomachi dolorem patiuntur.

4. Mulieres praegnantem vel lactantes, qui jejunio suo proli noceant: quare jejunando potius peccet mater, nisi robusta una alterave die jejunium ecclesiasticum servet.

5. Pauperes, qui non habent justum prandium —: quare non solum excusantur, si mendicare debent, sed etiam, si alias per plures dies nihil pro victu habent praeter panem et legumina.

6. Milites, si aut magnos labores sustinere debent, aut non habent congruum cibum, aut statis horis non possunt comedere, quantum sustentatio virium requirit.

7. Adolescentes usque ad annum 21 completum excusantur a jejunio; et probabiliter etiam senes sexagenarii (incepto anno sexagesimo), non attenta virium firmitate aut debilitate, quae tum temporis saepe dubia et fallax est.

II. Ratione *laboris*, qui aut non potest intermitteri, aut quem inter- 1217 mitti non convenit, excusantur:

1. Opifices et artifices, qui graves labores praestare *solent* (non vero qui una alterave hora gravem laborem assumat; neque licet ei, qui communiter non laborat graviter, dies jejunii ad hos labores *eligere* ex industria, sed potius alios eligere per se debet). Ejusmodi labores defatigantes exercent: fabri ferrarii, lignarii, murarii, fossores, fullones, lapicidae, sutores (si calceos conficiunt), agricolae, etiam multi pistores, bajuli, aurigae ii, qui multum occupati sunt, famuli qui huc illuc multum currere debent, typographi *prelum versantes*; brevi, qui cum satis magna agitatione et defatigatione laborare debent. — Quare, qui hujusmodi labores vi muneris seu artis quotidie toto die exercere solent, non tenentur, ut jejunare pos-

sint, labores omittere, etsi in penuria non versentur: imo si quis dies festus, in quo quiescatur, inciderit, ne illo quidem die jejunare striete tenentur, nisi forte manifestum sit, eos sine notabili incommodo tum jejunare posse; alioqui pro reficiendis et conservandis viribus aliquid illis indulgendum est. S. Alph. n. 1042—1044.

2. Iter pedestre agentes 4—5 leucarum; tale enim iter gravis laboris defatigationi aequiparatur. Quod tamen sic intelligitur, ut iis ante iter suscipiendum, quod commode differri non possit, liceat vires reficere, neque postea teneantur sine refectione manere. Qui autem post meridiem iter instituturus est, aut servato jejunio iter confecerit, non idem jus habet jejunium laedendi, nisi alia ratio accedat.

3. Concionatores, qui fere quotidie (quinq̄ies in hebdomada vel saepius) cum magna corporis agitatione per horam circiter concionantur. Est enim opus satis laboriosum et tantae pietatis, ut jejunii meritum vincat.

Simili ratione propter opera pietatis, quae satis laboriosa sint, excusari possunt, qui aegrotis inserviunt cum magno labore: neque refert, utrum jussi, an sua sponte illa opera susceperint.

Alia autem opera et labores cum jejunio non compatible, etsi sunt opera religionis et pietatis, modo ne ad communem utilitatem dirigantur neve cum magno excessu jejunii laborem superent, potius omittenda vel differenda sunt, quam diebus jejunii cum jejunii laesione suscipienda.

Si quae autem peregrinatio alicui sit magno solatio neque commode differri possit, non adeo repugno, licere cum jejunii dispendio eam peragere; imo pauperi operario, qui alioquin a jejunio non sit excusatus, sed cui extraordinaria opportunitas recreationis offeratur, quum alias vix per totum annum relaxationem animi habeat, durum videtur non idem pro aliqua vice per dispensationem indulgere. Quae dispensatio sive a jejunio, sive a lege abstinentiae, si necessarium sit, per parochum dari potest.

1218 III. Ratione laboris vel incommodi cum aliis causis accidentalibus conjuncti excusari possunt etiam ii, qui non tantum laborem, ut supra dictum est, exercere debent: nimirum si aut major debilitas, aut externae rationes laborem aggravantes accedunt. — Id autem discriminis S. Alph. docet esse observandum inter hos et priores, ut qui laborem vel incommodum *per se* excusans sustineant, ad dubium suae ad jejunium aptitudinis attendere non teneantur, alii autem in *dubio* sufficientis causae accessoriae ad dispensationem petendam debeant confugere: sufficit tamen etiam hinc prudens et grave iudicium sufficientis causae, non requiritur evidentia. Inter quos non raro numerari possunt:

1. Iter agentes brevius, si viator est debilis, aut iter asperum.
2. Iter agentes equo vel curru, si vere magna defatigatio accedit: nam alias eos excipi a jejunii lege, damnatum est ab Alex. VII. thes. 31.
3. Lectores superiorum disciplinarum, qui multo labore lectiones praeparare debent, atque ita toto die studio defatigante occupantur, etsi lectionem unam tantum quotidie habent.
4. Magistri inferioris scientiae vel artis, qui quotidie per plures horas docere debent, si multo studio vel locutione nimis fatigantur.

5. Confessarii, qui per majorem diei partem confessiones audire debent, si servant jejunium id nequeunt. — Simile quid dic de medicis aliisque, quando alias iis, qui ipsos consulunt, nequeunt satisfacere.
6. Cantores, qui cantu sibi victum parant, sed cum jejunio vocem non satis servant.
7. Studiis seriis incumbentes in scholis saltem facile habebunt, si qua causa accedat, rationem, cur dispensationem accipiant.
8. Uxores vel mariti, si qui jejunio impotentes redduntur ad reddendum debitum conjugale, quod alter petat. Uxores autem etiam aliunde excusari possunt, si jejunando gravem indignationem — quamquam non rationabilem — mariti v. g. haeretici incurrant, modo ne fiat in odium religionis: quae ratio facilius pro una alterave vice a jejunio excusat, quam pro semper. V. S. Alph. n. 1034 et Salm. tract. 23 cap. 2 n. 127.

IV. Si igitur causa quaedam adest ejusdem ordinis cum ea, quae¹²¹⁹ excuset, sed per se ad excusandum non sufficiens, Episcopus, parochus similisve Superior *dispensare* potest: quod valet, etsi dubium maneat, num causa sufficiat ad dispensandum; sine omni causa autem valide solus S. Pontifex dispensare potest.

Quae autem de dispensatione a jejunio et abstinentia et de causa per se excusante *positiva lege* praecepta sunt, juvat hinc quoad praecipua puncta addere, quibus declaratur:

1) Propter dispensationem, quam paterfamilias in lege abstinentiae tulerit, reliqua familiae membra non eo ipso habere dispensationem, posse tamen aliquando ex impossibilitate servandae legis excusari;

2) eos, qui propter aetatem, graves labores, infirmam valetudinem a jejunio eximantur, posse iis diebus, quibus esus carnum per indultum conceditur, pluries carne vesci, nisi etiam pro ipsis in indulto restrictio facta sit ad unam solam comestionem;

3) legem de non permiscendis carnibus et piscibus non respicere dies merae abstinentiae, nisi Dominicas Quadragesimae, respicere vero omnes per totum annum dies jejunii, atque eam legem suis diebus ligare omnes, etiam eos, qui ad jejunandum non teneantur. — Ipsa responsa sunt haec:

1. Ad Quaesitum: „Utrum paterfamilias, quum in familia adest aliquis a lege abstinentiae a carnibus dispensatus, dispensationem ad omnes familiae personas indiscriminatim extendere possit.“

S. Poenit. respondendum censuit: „Infirmam et aliud quodcumque rationabile impedimentum, de utriusque medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium, eximere posse a praeepto abstinentiae in diebus esurialibus.“

2. Ad Quaesitum: „Utrum quum paterfamilias, a lege abstinentiae a carnibus tempore Quadragesimae dispensatus, non potest aut non vult cibos utriusque generis, esuriales sc. et carnes parari, ejus filii aut familiares carnes edere possint?“

S. Poenit. 16. Jan. 1834 respondendum censuit: „Posse personis, quae sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrisfamilias indultis, adjecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione in die pro iis, qui jejunare tenentur.“ — Ratio autem hujus permissionis — ut